

LA MIRADA DE L'ARXIU. Dénia (1970-2000)

Rosa Seser Pérez

Ajuntament de Dénia. 2002.

122 pàgines. • I.S.B.N.:84-931905-3-5

Preu: 12 € Informació: Departament de
Cultura. Tel. 965 783 665

Al desembre passat va veure la llum aquest llibre nou que sobre Dénia i la seua història ha publicat l'arxivera municipal. Amb aquest treball, l'autora ens mostra la fesomia arquitectònica de part de la Dénia de 1970 ja que l'estudi recull fotografies de 9 carrers de la ciutat dels quals l'arxiu tenia fotos d'aquell any. Quant als precedents del llibre, els tenim en els articles de premsa publicats al *Canfali-Marina Alta* durant l'any 2000. En aquell moment, cadascuna de les entregues setmanals es componia d'una imatge d'una façana de 1970 i del comentari dels propietaris, negocis, esdeveniments, etc. relacionats amb l'edifici. Davant l'èxit i la bona acollida d'aquelles publicacions periòdiques, va sorgir la idea d'aplegar-ho en el llibre que ara tenim a les mans i que és una versió ampliada amb testimonis nous de persones de Dénia, més fotos antigues i totes les actuals corresponents per poder comparar els canvis ocorreguts en tres dècades.

Esperem que servisca perquè polítics i particulars reflexionen sobre la conveniència de

mantenir el que queda d'aquella Dénia tan propera en el temps, vora 30 anys, però tan allunyada o, més aïna, transformada en l'espai.

D'altra banda, fóra interessant que es publicaren més treballs com aquest, és a dir, que incloguen tant la nostra història visual com testimonis de persones que dia a dia han creat la història individual i, de retruc, social de cada poble. I és que, encara que en la confecció del llibre s'han usat fons documentals de l'AMD (Arxiu Municipal de Dénia), bona part de la informació prové d'informants orals gràcies a la memòria dels quals es té constància de fets i esdeveniments de la història contemporània de Dénia que sovint no es tenen molt en compte.

També cal destacar el fet que la pretensió del llibre siga divulgativa més que no erudita. Al cap i a la fi, el públic que hauria d'interessar-se principalment per un treball com aquest ha de ser el mateix que passa cada dia per davant dels edificis fotografiats i que cap la possibilitat que, fins i tot, conega els fets que s'hi expliquen. No cal dir, encara que no siga aquest el cas, que una mesura per no entorpir-ne la divulgació és subvencionar els llibres de manera que el preu no siga motiu de rebuig.

Comptat i debatut, un llibre recomanable per a tothom que mostra una Dénia més homogènia estèticament i arquitectònica de la qual només queden, en alguns casos, els plàtans de les voreres ja que, com diu la mateixa autora, *els temps del passat no foren millors, però també és cert que en el camí de la cultura global es queden darrere massa coses.*

Josep Andrés

EL LLENGUATGE DEL VESTIT.

El cas valencià, segles XVIII i XIX.

3r PREMI BERNAT CAPÓ-
BANCAIXA

Ruth de la Puerta

Edicions del Bullent. Col. La Farga.
Monogràfica.
València. 2002

295 pàg., 14,8 X 25 cm. • I.S.B.N.: 84-89663-83-1

Seguint el corrent que en els últims anys ha fet que s'incrementara l'estudi d'un dels aspectes etnogràfics potser més oblidats, la indumentària, el tercer premi Bernat Capó-Bancaixa de difusió de la cultura popular ha estat atorgat a l'estudi de Ruth de la Puerta titulat *El llenguatge del vestit*. L'obra sorgida de la seua tesi doctoral *Usos y costumbres del vestido en la Valencia moderna (s. XVI-XIX)*, és la tercera publicació de l'autora després de la *Evolució històrica del traje* i de la *Historia del gremio de sastres y modistas de Valencia*.

L'òptica que ens dóna del tema resulta atractiva perquè presenta un punt de vista diferent a la major part dels estudis publicats que es centren en les peces del vestit, en la seua tipologia i patronatge, en els teixits emprats i en la seua

utilització. Ella ens presenta la vida al voltant del vestit des de qui elabora la matèria primera, passant pels teixidors i sastres fins arribar als consumidors i fent referència a un dels complements del vestit, el ventall.

El llibre comença amb dos pròlegs a cura de Joan Gregori i Berenguer, director del Museu de Prehistòria i de les Cultures de València i de Jaume Coll, director del Museu Nacional de Ceràmica González Martí.

Després d'una breu introducció, l'estudi es dividix en quatre capítols.

En el primer ens parla de l'activitat econòmica que es genera al voltant del vestit. El procés comença amb el filat de la seda, la llana o el lli, tant en l'àmbit domèstic com *industrial*. Les dones no sols atendien la casa, els fills i ajudaven en les faenes del camp, també filaven, teixien, tallaven i cosien els vestits de tota la família. Al segle XVIII la indústria tèxtil valenciana per excel·lència era la seda, però la comarca dels Ports i de l'Alcoià destacaven per la producció de llana. També ens parla de la indústria del vestit i de la seua comercialització en botigues i tallers de sastres, destacant la perduració del seu caràcter gremial així com el de la indústria del ventall. El punt més interessant mostra la legislació i comerç d'importació de teixits, roba i ventalls.

En el segon capítol ens descriu a grans trets el procés tècnic d'elaboració dels diferents teixits: el llenç, la llana i la seda. La utilització de les *noves tecnologies*, especialment en la indústria de la seda, és fonamental en este període: la debanadora i el teler mecànic de Vaucanson, la llançadora volant de Kay, o el teler Jacquard, en la introducció dels quals va tenir un paper fonamental la Reial Societat Econòmica d'Amics del País de València.

Ens explica també la tècnica d'elaboració del vestit en un moment en el qual el sistema de patronatge canvia completament evolucionant cap

al mètode actual gràcies a la publicació de llibres de sastreria, catàlegs dels grans magatzems, patrons i a la introducció, cap a finals del segle XIX, de la màquina de cosir.

Acaba el capítol amb el procés d'elaboració d'un ventall.

En el següent bloc ens parla de l'indument relacionant-lo amb els seus consumidors, com a fenomen sociològic amb tots els factors que el determinen. En la moda d'esta època trobem dos grans centres d'influència, França i Anglaterra, afavorint dos estils ben diferenciats, sense oblidar la moda polonesa. Trobem clarament dos grans grups de consumidors, els consumidors de la moda (aristòcrates i hisendats) i els consumidors del vestit popular. Ens fa també una relació de la investigació i dels estudis publicats sobre este últim.

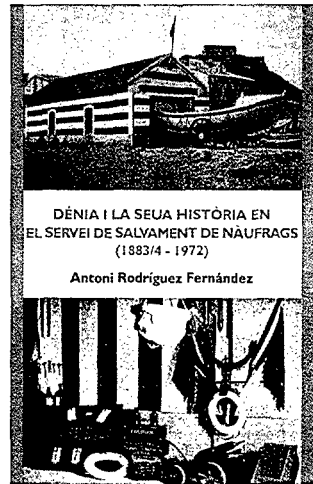
El quart capítol que ocupa quasi la meitat del llibre ens descriu la tipologia del vestit relacionant-lo tant amb l'estrat social que l'utilitzava com amb l'ús que d'ell es feia. Així el trobem perfectament estructurat en indumentària festiva, ritual i quotidiana tant masculina com femenina de l'aristocràcia i la burgesia urbana, de la classe mitjana urbana, de la classe popular urbana i finalment de la classe popular rural.

Ens fa una disquisició sobre la varietat d'estils i de peces, sobre la riquesa i colorit de les teles i ornaments utilitzats a la nostra terra recolzant-se en anotacions de protocols notariais de l'Arxiu del Regne de València i de l'arxiu del Patriarca. Resulten molt interessants les pàgines dedicades a la descripció de la forma de vestir de les classes més altes, ja que els estudis publicats són prou més escassos que els dedicats a la indumentària popular. En quant a esta última, ens descriu un grup específic com és el dels mariners i després ens separa, molt encertadament, la indumentària de la costa de la indumentària de les comarques de l'interior entre les quals el factor climàtic és decisiu i marca les diferències. En

canvi ens resulta un poc repetitiu al descriure la roba que a les comarques costaneres utilitzaven els llauradors i llauradores de Castelló, de València i d'Alacant, ja que les diferències pràcticament no les apreciem, ja que pràcticament no existien.

Cal mencionar també el material gràfic utilitzat que, malgrat que prové la majoria d'altres publicacions, cal destacar les fotografies de J. Laurent a finals del s. XIX provinents de l'arxiu de José Huguet. Sols apuntar que el vocabulari emprat referit a peces d'indumentària tradicional, en ocasions pot portar-nos a confusió quan per a una mateixa peça utilitza varis vocables o quan un sol vocable s'utilitza per a vàries peces diferents.

Isabel Arbona Espasa

DÉNIA I LA SEUA HISTÒRIA EN EL SERVEI DE SALVAMENT DE NÀUFRAGS (1883/4 - 1972)

Antoni Rodríguez Fernández

Edita: Ajuntament de Dénia - Delegació Cultural
Format: 15,5 x 21,5 • Núm. de pàgines: 205,
dividides en introducció, cinc capítols,

conclusió i apèndix documental.

Il·lustrat amb fotografies d'època en blanc i negre i plànols de les embarcacions de salvament. Enquadernació: cosida • ISBN: 84-931905-1-9
Preu: 10 € Informació: Departament de Cultura. Tel. 965 783 665

L'estudi que ara us proposem llegir, relacionat amb el servei de salvament de naufrag, dóna a conèixer una faceta de la vida quotidiana marinenca, desconeguda per al gran públic. Es tracta d'un treball vinculat als accidents del trànsit marítim litoral, que trau a la llum, una part de la història recent de la vida marinera de Dénia i de Xàbia (que l'obra toca de rebot), ignorada per uns i oblidada per altres.

Aquesta monografia, que abraça un període de 89 anys, des de 1883/84 a 1972 (amb algun que altre buit documental), té per objectiu, rememorar els esdeveniments més significatius ocorreguts a l'estació de salvament de naufrag de Dénia, a partir de la reproducció literal dels documents que narren (en espanyol) els diferents incidents que hi van passar durant el seu període de funcionament. El treball s'estructura en cinc blocs cronològics (1884 – 1888, 1891 – 1899, 1900 – 1919, 1924 – 1931 i 1934 – 1972) que internament estan dividits en subapartats on s'hi detallen els principals successos ocorreguts fins arribar a la pròpia desaparició del servei de salvament de naufrag i la seua incorporació a la Creu Roja de la Mar. El nucli de l'estudi, està precedit per una presentació d'objectius i una introducció on es dóna a conèixer el que era i pretenia la *Sociedad Española de Salvamento de Naufragos* (d'ara en davant SESN), i el tanquen: les conclusions, un apèndix documental complementari a l'estudi i les notes bibliogràfiques.

Al llarg del llibre, qui llija la recopilació documental, es trobarà, com ja hem avançat, amb la transcripció literal d'apassionants textos, amb la reproducció d'interessants fotografies publicades al butlletí de la SESN i amb una acurada col·lecció de plànols de les embarcacions

utilitzades per al salvament de naufrag que han estat elaborats pel propi autor de l'estudi.

A mida que s'avança en la lectura, a més de l'esdevenir cronològic, l'evolució tècnica dels materials utilitzats per la SESN i el seu ús, es poden seguir els principals esdeveniments ocorreguts al litoral septentrional de la Marina Alta durant el període d'existència de l'entitat: els salvaments i simulacres realitzats, la composició de les diferents juntes directives, els diferents bots que hi hagué a Dénia i les tripulacions de què estava dotat, els propis materials de salvament, els premis atorgats pels salvaments, etc.

Així mateix, de la interpretació de les transcripcions literals dels documents (actes de les sessions de les juntes directives, descripció de salvaments, oficis, llistats amb els components de les tripulacions dels bots salvavides, relació dels membres de les juntes directives...), es poden fer altres lectures que romanen en les mans de la persona qui ho llija, per exemple: es pot extraure quin era el paper de la dona en la societat de salvament de naufrag, i veure com romanía lligat a la postulació recaptadora de fons per a l'entitat i para de comptar. Dels documents que narren els salvaments, es dedueix la duresa de la vida de la gent de mar i el gran perill que corria qui navegava durant l'època dels temporals hivernals per aquests indrets. Així mateix, es pot fer el seguiment de la procedència i progressió de les embarcacions de salvament i dels materials auxiliars que hi utilitzaven, així com de les diferents dependències que tenien en terra: les estacions de salvament. I hom, a poc que conega el món de la mar, reconeixerà en aquests texts, reproduïts ara per Antoni Rodríguez, l'esperit aventurer dels mariners: dels qui navegaven i d'aquells que estaven disposats a arriscar la pròpia vida per salvar la dels altres. Són totes aquestes, un munt de qüestions extrapolables més enllà de l'àmbit local i aplicables a temes d'història social o d'història comparada.

L'esperit amb que naix la SESN i les seues juntes locals, per establir un paral·lel amb les

organitzacions d'avui, podem comparar-lo amb el de les ONG, ja que el seu propòsit no era altre que promoure i facilitar la participació solidària i altruista de la ciutadania en dinàmiques de voluntariat, destinades al salvament de naufragats. Una activitat que aleshores es podia qualificar d'interès general, i que per a les dotacions dels bots de salvament, representava, a més, una obligació personal, que era gratificada mitjançant una contraprestació, ja que realitzaven l'activitat del salvament en virtut d'una relació retribuïda per la SESN amb premis en metàl·lic i medalles honorífiques. I hem de dir que calia incentivar les dotacions perquè, l'èxit d'aquelles operacions de salvament depenia en gran mesura, més si cap que en els salvaments d'avui en dia, de la rapidesa amb què s'iniciaven i portaven a terme les accions de salvació de naufragats.

L'autor ens aproxima a la faceta més perillosa de la vida dels antics navegants qui, amb navegació de cabotatge, pesquera o de transport internacional de mercaderies, havien d'afrontar tots sols l'aventura de la mar.

La SESN naix a Dénia en una època en què encara no s'hi comptava al nostre litoral comarcal, ni amb ports, ni amb la instal·lació de cap dels nous mitjans que revolucionaran la comunicació durant el segle XX: el telèfon i la ràdio. En un principi no comptaven amb cap mitjà, que no fóra altre que les pròpies persones, per comunicar-se davant qualsevol succés. Amb el pas dels anys aparegué el telèfon, que suposà un gran avanç i valgué de gran ajuda per posar en marxa alguns dels salvaments, i s'hi construïren les esculleres del port. I si bé, la vida de la SENS a Dénia es desenvolupa paral·lela a la construcció de les instal·lacions portuàries i de la consolidació dels avanços tecnològics al litoral de la comarca, com es desprèn d'algun dels documents transcrits, ha estat una vertadera llàstima que l'autor no relacionara la SESN amb ells i amb els processos socials i canvis polítics que ocorregueren a la ciutat durant el seu període d'existència.

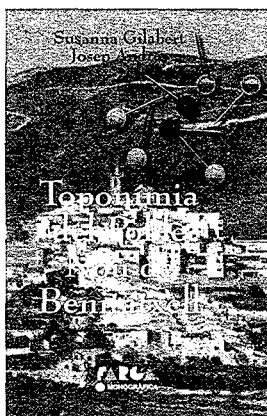
Actualment les operacions de salvament han efectuat grans progressos, especialment

gràcies al desenvolupament de les comunicacions per ràdio, localització GPS, etc. Si comparem, els mitjans de navegació amb què comptaven els navegants en el període d'anys que comprèn l'estudi, i els actuals, ens trobarem davant un profund abisme que els separa. Els navegants d'ara, compten amb comunicació via satèl·lit que els permet comunicar-se a temps real arreu del món, les embarcacions estan dotades amb equips de navegació que informen en tot moment d'on es troben, tenen mapes meteorològics amb imatges de satèl·lit, poden conèixer la temperatura de la mar, compten amb aire condicionat a l'interior de les dependències, frigorífics, etc., aquells antics navegants de les acaballes del segle XIX i primera meitat del XX, que tenien com a principal força de propulsió el vent, contràriament als d'avui, comptaven amb ben poca cosa per navegar, per no dir que amb no res, no tenien més que unes inexactes previsions meteorològiques, que tenia qui tenia, així com altres elements de navegació que no foren el sextant, el compàs i la corredora. A aquelles generacions de mariners, ni tan sols se'ls podia passar per la imaginació l'existència de cap dels moderns instruments de navegació electrònica, per no poder, no podien ni somiar amb una modesta emissora de ràdio per a les seues embarcacions. La seua era una confrontació directa amb els elements: el vent i l'aigua.

Ja per concloure, cal dir, sense desmerèixer el treball realitzat, que el text que se'ns presenta ha estat escrit amb molt bona voluntat i és el fruit d'una laboriosa recerca documental, però, hagués estat interessant que l'editor li haguera practicat una revisió literària i correcció lingüística abans de la seua publicació, a fi de polir petites errates que nafren la lectura. Al mateix temps que diem açò, hem de lloar la tasca investigadora d'Antoni Rodríguez, perquè ajuda a conscienciar la ciutadania en l'obligació que tenim les persones d'avui de no oblidar, conservar i respectar allò que construïren els nostres avantpassats amb colossal esforç i ens deixaren com a llegat. Les actuals generacions som responsables de protegir, tant allò que

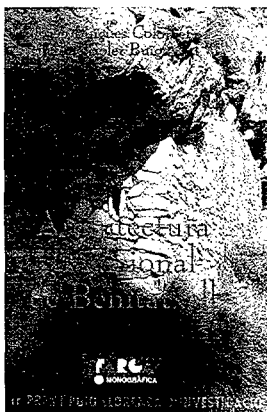
pertany al patrimoni construït, com tot allò que concerneix a la memòria col·lectiva del passat quotidià del nostre poble i que és molt més susceptible de perdre's que el patrimoni material. Gràcies a l'obra que ara ressenyem, la memòria de l'esforç d'un grup de persones que anteposaren l'interès comú al particular, no caurà en l'oblit.

Jaume Buïgues i Vila

ARQUITECTURA TRADICIONAL DE BENITATXELL.

Josep Buïgues Colomer i Jaume Soler Buïgues.

TOPONÍMIA DEL POBLE NOU DE BENITATXELL.

Susanna Gilabert i Josep Andrés.

Ajuntament del Poble Nou de Benitatxell i Edicions del Bullent. Col·lecció la Farga, 2002.

El passat any, la Regidoria de Cultura de l'Ajuntament del Poble Nou de Benitatxell, junt amb Edicions el Bullent –col·lecció *la farga*-, varen publicar dos estudis que havien estat presentats a la primera edició dels Premis que convoca l'associació Cultural Puig Llorença del Poble Nou.

El primer i més extens dels treballs, *Arquitectura tradicional de Benitatxell* de Josep Buïgues Colomer (mestre i llicenciat en filologia catalana) i Jaume Soler Buïgues (aparellador), havia obtingut el 1r premi Puig Llorença d'investigació. El llibre, de 144 pàgines, estudia i repassa gran part de les construccions esparses del terme del Poble Nou i d'altres del veí terme de Xàbia. Al treball es fa una breu introducció al tema, en la qual es tracten sintèticament els diversos aspectes que han estat considerats en l'elaboració del treball: història, geografia, models constructius i documentació emprada.

Als següents capítols, es repassen de manera detallada, els trets propis de l'arquitectura tradicional del Poble Nou: el poblament dispers; els sistemes constructius i materials utilitzats; coves i refugis; paradors, casups i corral; casetes; riurams; estufes per a assecat pansa; estructures per a l'aigua; construccions aïllades amb finalitat industrials i bibliografia.

Així, tot i considerar que el conjunt d'aquestes construccions no s'aparta dels models i les característiques de l'arquitectura tradicional de la Marina Alta –ben especialment, pel que fa a les construccions vinculades a la producció pansera, hi trobem unes estructures ben singulars i quasi úniques (si més no, pel que fa a la seua ubicació): les coves-refugis de les cingleres del litoral. Són construccions molt senzilles i menudes, que foren alçades aprofitant les balmes de la base dels penya-segats que miren a la mar entre el Moraig i la Cala (la cala Llebeig, dels teuladins).

L'obra s'acompanya, a més, de nombroses fotografies, dibuixos i plànols que enriqueixen l'estudi. És un treball rigorós i complet, que descriu i analitza un dels més rics i genuïns patrimonis que conserva la Marina Alta, i que a pesar d'això, és destruït dia rere dia per un creixement desmesurat. Llibres com ara aquest – únic a la Marina, ens inviten a la reflexió i a l'estima per l'arquitectura tradicional, un patrimoni que hem de preservar.

El segon treball, *Toponímia del Poble Nou de Benitatxell*, finalista del Premi d'Investigació adés citat, va ser elaborat per Susanna Gilabert i Josep Andrés, ambdós, joves llicenciats en filologia catalana per la Universitat de València. El treball recull, en les seues 112 pàgines, quasi tres cents topònims (amb els seus corresponents genèrics) que corresponen a l'àmbit urbà, rural i marí de Benitatxell, ordenats alfabèticament. En un segon apartat de l'obra, els noms apareixen classificats seguint criteris cronològics i genèrics; sent ordenats, en aquest segon apartat, dins els grups de toponímia urbana, rural i marina.

Aquest recull toponímic, ha estat realitzat en base a informacions orals, documentals i bibliogràfiques, especificant-se en cadascun dels casos la font d'on prové, així com també si es tracta d'un topònim viu. Alguns dels topònims, presenten també la transcripció fonètica.

Un interessant treball, al que li manquen, però, alguns mapes del terme per tal de situar els topònims.

Joaquim Bolufer Marqués

**DIANENSES DEL SIGLO XIX:
Notas biográficas para una historia
Calvo Puig, Javier**

Edita: Club Universitario; Ajuntament de Dénia; Canfali Marina Alta; Escuela Mediterranea; Públicos, 2002. 152 p.

Javier Calvo, historiador especialitzat en Història Contemporània i bon coneixedor dels fons documentals de la ciutat de Dénia, ens ofereix en aquesta publicació una aproximació real, amb noms i cognoms, a les persones que visqueren a la Dénia del segle XIX. La ciutat al llarg d'aquest segle per l'eclosió de la producció i comercialització de la pansa viurà un període d'expansió i un fort creixement demogràfic, com indica l'autor; Dénia passa en un segle de tenir 2.000 habitants a 12.000. Tota aquesta activitat i força demogràfica convertiran el segle XIX, encara que amb alts i baixos, en un dels períodes d'esplendor de la història deniera.

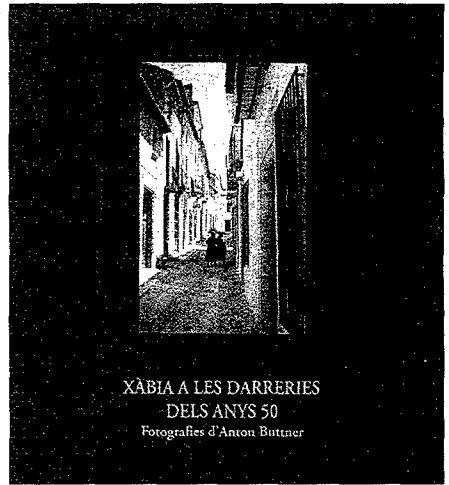
L'obra s'inicia amb una interessant introducció que dóna breument una panoràmica global sobre la situació de la ciutat de Dénia en el segle XIX i els principals canvis realitzats en

aquest període. Malgrat la reduïda extensió d'aquestes primeres pàgines estan molt ben reflectits els punts principals que definiran la situació de la ciutat com el mercat de la pansa, els interessos econòmics i la política municipal, la situació sanitària, etc. Cal apuntar que Javier Calvo coneix a fons el període ja que sobre el segle XIX a Dénia ha versat la seua tesi doctoral defensada recentment a la Universitat d'Alacant. Aquesta recopilació de personatges de Dénia deriva precisament de la redacció d'aquell gran estudi ja que malgrat la modèstia de l'autor que reconeix que no estan recollits tots els personatges que caldria, la realitat és que la redacció d'aquest tipus de treballs és bastant complicada i laboriós i requereix la consulta de moltíssims documents i la recopilació sistemàtica de notícies i referències de cada personatge. Així ordenats pels cognoms en ordre alfabètic podem anar llegint les dades de naixement, matrimonis, defuncions, fills i activitats d'una llarga nòmina de deniers. Evidentment no estan tots però si els principals, els que participaren d'alguna manera en la vida pública de la població i per aquest motiu ha quedat d'ell constància en la documentació escrita.

Únicament, malgrat no ser imprescindible, hem tirat en falta un índex general que facilités les consultes i ajudés a veure ràpidament els individus de les mateixes famílies i una millor qualitat en la reproducció de les imatges, fotografies i documents, que acompanyen el text.

L'interès de la publicació és per tant innegable i bona prova és la gran acollida que ha tingut entre els veïns de la ciutat; per a una majoria de públic perquè recull dades d'avantpassats que els propis familiars desconeixien, despertant també el gust per la Història, i per al món de la investigació perquè proporciona un instrument d'informació ràpida sobre personatges destacats i la consulta dona suport a altres investigacions.

Rosa Seser Pérez

XÀBIA A LES DARRERIES DELS ANYS 50.

Fotografies d'ANTON BUTTNER.

Edició: M.I. Ajuntament de Xàbia, 2002.

La col·lecció de fotografies que l'alemany Anton Buttner va realitzar durant els anys 1957-1958, tant a la vila com els ravals de Xàbia, retrata un paisatge urbà i els seus habitants ple de nostàlgia i d'encertada vitalitat.

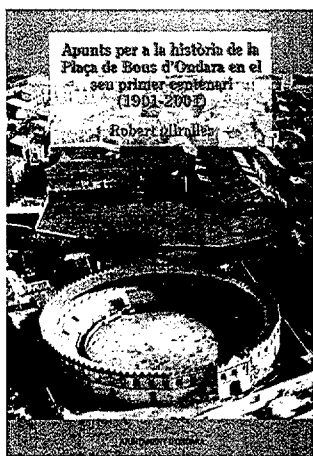
La donació del material fotogràfic a l'Ajuntament de Xàbia fou la base d'una exposició presentada a l'abril de l'any 1998. L'exhibició de cada fotografia es completava amb una imatge dels nostres dies del fotògraf Enric Martínez.

Destaquen els carrers amb una forta empremta medieval i unes arquitectures arrebossades pel llarg pas del temps. És un passeig que sorprèn per la supervivència de moltes de les cases i que tanmateix esborrona per la fragilitat dels elements conservats fins avui dia, malgrat les agressions urbanístiques sofertes des dels anys 60 fins l'actualitat. Un entorn urbà carregat d'història i amb la mancança crònica

d'un projecte seriós de rehabilitació que garantisca la perdurabilitat del centre històric format per la vila i els ravals.

El catàleg, que inclou 31 imatges, s'acompanya d'una breu introducció històrica del municipi en el període comprés entre finals dels anys 50, principis dels 60, moment en què, segons l'autor, Joaquim Bolufer, començà el fenomen del turisme i el declivi de la societat tradicional.

Josep S. Castelló i Mari

APUNTS PER A LA HISTÒRIA DE LA PLAÇA DE BOUS D'ONDARA EN EL SEU PRIMER CENTENARI (1901-2001).

Robert Miralles.

Institut de Cultura "Juan Gil Albert".
Alacant 2002.

Ens trobem davant d'un treball interessant, no sols per als aficionats a la tauromàquia, sinó també per conèixer un poc més la realitat social d'una etapa històrica de la vila d'Ondara.

L'autor inicia la seua crònica amb uns apunts de la situació d'aquesta població en

l'aspecte demogràfic, cultural, urbà, de serveis, fester i polític al moment de nàixer la idea de la creació de la Plaça de Bous, naixement potenciat per la notable afecció per la festa taurina, no sols a Ondara, també a tota la comarca de La Marina Alta.

Robert Miralles ens parla dels primers passos per a construir el recinte, inicialment de fusta, que acabaria convertint-se, en el curt termini de sis mesos, en una plaça amb material de *mamposteria* concentrada, rajoles, fusta i amb columnes de ferro, d'estil mudèjar, segons la descriuen, i amb capacitat per a 6.000 espectadors. L'arquitecte de l'obra, Luís Santonja, fou també el tècnic de la construcció de l'entranyable Teatre Eslava, d'Ondara, malauradament desaparegut. I això ho recorda també Robert Miralles.

Pels anys vint, diu, actuaren afeccionats com Leopoldo Mejías, d'Ondara; Mateu Caselles, de Pamis; Toni *Motet*, i Gras, de Dénia; Vicente Ivars Fillol, de la Xara; i altres ja més destacats de la comarca, com Aldeano, de Gandia; i Perles, de Dénia; i Salvador Ivars, *Ivarito*, de la Xara.

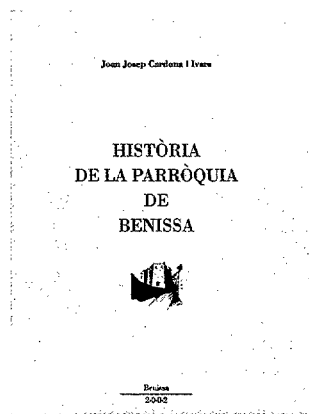
Ens parla així mateix de la crisi nascuda de la fil-loxera i les seues repercussions per aquella etapa, de la problemàtica a partir de la guerra civil (36-39), que va repercutir en l'aprofitament de les columnes de ferro per a la seua utilització en la fabricació d'armaments, restant la plaça ja mig destruïda, abandonada i amb perills per als veïns i els que circulaven per la pròxima carretera, fins que la Corporació municipal va decidir la demolició de la part més perillosa. També es refereix l'autor a la precarietat en què visqué l'històric recinte en els temps difícils de la immediata postguerra. Continuant en el seu abandó. I ens informa del llarg procés mamprés per a la seua reconstrucció a partir de les primeres gestions pel 1942 fins arribar el diumenge, 23 de maig de 1957, a les 5 i mitja de la vesprada, amb la inauguració del renovat coliseu al qual bategen amb el nom de *Joya Levantina* i celebrant-ho amb una correguda de

6 jònecs de la ramaderia de José Garde López per a Antoñito Vera, Antonio Martínez, *Sanluqueño*, i Joselito Moreno, destacats *novilleros* del moment. Aquest fet històric estava anunciat amb un notable cartell pictòric del prestigiós Ruano Llopis.

El treball acaba fent un repàs de la densa activitat de la plaça per la qual han passat, al llarg del temps, importants matadors en les diferents categories i modalitats, com ara el *rejoneador* Àngel Peralta i Domingo Ortega, Antonio i Juan Bienvenida, Julio Aparicio, Miguel Báez, *Litri*, Curro Romero, Manuel Benítez, *El Cordobés*, Palomo Linares, Paco Camino, El Tino, Pacorro, José Mari Manzanares, etc.

El llibre està rematat amb bona il·lustració gràfica en cartells i fotografies representants de la trajectòria de la Plaça de Bous d'Ondara. Val la pena de llegir-lo, per la seua lectura i el seu contingut. És, per una altra banda, un cas podríem dir que únic sobre l'art de Cúchares publicat en la nostra comarca.

Vicent Balaguer

HISTÒRIA DE LA PARRÒQUIA DE BENISSA

Cardona i Ivars, Joan Josep

Benissa, 2002.

J.J. Cardona Ivars ha realitzat, en l'obra que comentem, una nova història de Benissa que ja voldríem molts pobles com el meu -Pedreguer-disposar d'ella.

Amb la seua paciència d'investigador constant, ha fet un recorregut des de l'any 1543 al 2002, on el fil conductor és cadascun dels rectors que estigueren al front de la Parròquia de Benissa.

Però J.J. Cardona, no sols ens explica quins van ser aquests homes, aprofita per introduir-nos en el moment històric que cadascun d'ells van viure. Per tant, l'interès de l'obra rau en tot allò que va envoltar la vida de les rectories.

En les seues planes ens dóna a conèixer les diferents institucions vinculades amb l'església, totes elles molt influents en la societat benissenca al llarg dels segles. Trobem, entre altres, el convent dels franciscans, els cementeris, el vell i el nou temple de Benissa, l'asil, la fundació Abargues i un llarg etcètera, destacant les planes dedicades a la construcció del nou temple.

Vos convida a gaudir de les planes de la Història de la Parròquia de Benissa, on no sols us trobareu en un estudi de la seua parròquia; trobareu una completa aportació documental dels diferents passatges de la història de Benissa.

L'autor ha utilitzat una gran quantitat de material arxivístic, consultant els diferents llocs on es troben materials dels molts segles que abasta l'obra. Ha estat fonamental el suport de tota la bibliografia que fa referència als fets que van tractant-se.

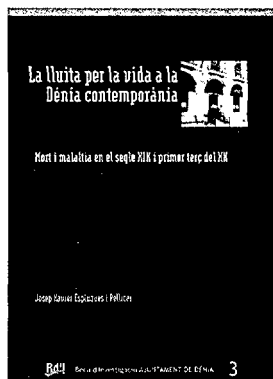
Una aportació molt valuosa de J.J. Cardona a la nostra història comarcal, ja que els protagonistes d'aquest llibre no són sols de Benissa. Molts dels rectors i vicaris, han estat i estan desenvolupant la seua tasca en altres llocs de la nostra comarca i d'arreu del món, concretament, m'he trobat el que va estar rector de Pedreguer, Enrique Bernabeu i que, abans de venir, havia format part de la comunitat benissera.

Una obra recomanable per a conèixer el pes que ha tingut en la nostra història social - l'esglèsia-, tant en els seus moments d'esplendor, com en les situacions més difícils, com va ser la guerra civil.

Cal destacar la gran quantitat de material gràfic que es recopila al llarg de les seues planes, tant les fotografies com els diferents documents. És una llàstima que no estiguen amb una grandària suficient com per a poder apreciar-les millor. Encoratgem l'autor a que les reproduïska en una altra obra en un tamany en el qual es puga gaudir millor d'aquests documents gràfics.

Els meus parabéns a l'autor i desitgem continue amb eixa afició tant reconfortant que ens unix, com és la investigació del nostre passat.

Teresa Ballester Artigues

LA LLUITA PER LA VIDA A LA DÉNIA CONTEMPORÀNIA. MORT I MALALTIA EN EL SEGLE XIX I PRIMER TERÇ DEL XX.

Josep Xavier Esplugues i Pellicer

Beca d'Investigació Ajuntament de Dénia 3.
Ajuntament de Dénia-Institut de Cultura "Juan
Gil-Albert". 2002

A poc a poc, cada vegada són més freqüents les recerques que regiren i escorcollen sobre una vessant de la nostra història que fins ara ha estat oblidada o que no ha merescut l'atenció dels investigadors: ens referim a l'estat de salut i de malaltia que gaudiren o patiren els nostres avantpassats.

Josep Xavier Esplugues, en aquest acurat treball d'investigació històricosanitària, escomet la tasca feixuga d'analitzar l'estat de salut que va tenir la població de Dénia entre la segona meitat de segle XIX i les primeres dècades del XX, recerca força interessant i veritablement necessària que ens permet tenir una visió més acurada i real de la nostra societat.

La investigació analitza aquest període de transició sanitària i epidèmica -en ell coincideixen el declivi de la mortalitat general i catastròfica amb el canvi del patró epidemiològic i demogràfic-, a través de fonts tant dispars i

variades com són els diagnòstics mèdics de defunció inclosos a l'arxiu parroquial o al registre civil, els expedients i les memòries sanitàries que custòdia l'arxiu municipal de Dénia o els articles de premsa relacionats amb la salut que publicaren els periòdics de la Marina, etc.

En el llibre, l'autor compara la mortalitat general que tenia el municipi de Dénia amb la que s'hi donava a les terres valencianes i al conjunt del territori espanyol; a la vegada que explica i analitza la incidència de la mort en cadascun dels diferents grups d'edats, així com la seua persistència al llarg del mesos de l'any, tot relacionant-ho amb el canvi del perfil epidemiològic i amb l'augment de l'esperança de vida que va anar a poc a poc aconseguint-se.

A més, la recerca s'endinsa en les diferents epidèmies de còlera i de gripes que van afectar el municipi entre 1833 i 1918, analitzant la incidència que aquestes passes van tenir sobre la població, la mortaldat que van ocasionar, les mesures preventives i profilàctiques que el municipi va organitzar per a defensar-se d'elles i la reacció que va experimentar la societat deniera davant el contagi.

Per concloure, l'autor ens assabenta de les mancances higièniques, sanitàries, socials, laborals i urbanístiques més significatives que patia la ciutat i les millores que a poc a poc van anar aconseguint-se. Per tal d'això, repassa les zones marjalènques i el problema del paludisme, analitza l'estat general dels habitatges i dels carrers i examina les deficientes infraestructures urbanes —el servei d'aigua potable, els safareigs i les clavegueres— així com les dures condicions de vida en què estava immers el proletariat.

L'autor de l'obra, editada conjuntament per l'Ajuntament de Dénia-Institut de Cultura Juan-Gil Albert en la col·lecció "Beca de Investigació de l'Ajuntament de Dénia", endreça el relat mitjançant un grapat de cites que afavoreixen la lectura i la fan més amena i fluïda. A més, la recerca s'acompanya de les sabudes

notes explicatives i d'una selecta i actualitzada bibliografia, i s'il·lustra amb quadres i gràfics explicatius i amb una miscel·lània de fotos retrospectives que ens apropen a l'estat de salut de la Dénia de primeries de segle.

Àngel Benito Lloris